

**Інформаційна довідка
щодо проєкту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо
удосконалення відповідальності за вчинення кримінальних
правопорушень проти довкілля та у сфері управління відходами»
(реєстр. 15327 від 12.06.2026)***

***Анотація.** В інформаційній довідці розглянуто питання удосконалення кримінальної відповідальності за правопорушення проти довкілля та у сфері управління відходами у контексті проєкту Закону України за реєстр. № 15327 від 12.06.2026 (далі – законопроект).*

Проаналізовано відповідність положень законопроекту Кримінальному кодексу України, законодавству у сфері охорони навколишнього природного середовища та спеціальному законодавству про управління відходами, а також основоположним засадам правотворчої діяльності.

***Ключові слова:** кримінальна відповідальність, кримінальні правопорушення, управління відходами, охорона довкілля, пропорційність, екологічна безпека, заходи кримінально-правового характеру.*

Вступ

Охорона довкілля, забезпечення екологічної безпеки та належне управління відходами є важливими напрямками державної екологічної політики, реалізація яких спрямована на захист життя і здоров'я людини, збереження навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної рівноваги. Одним із правових засобів забезпечення додержання вимог екологічного законодавства є встановлення кримінальної відповідальності за найбільш суспільно небезпечні правопорушення у цій сфері. У сучасних умовах розвитку національного екологічного законодавства та його гармонізації з правом Європейського Союзу особливої актуальності набуває вдосконалення кримінально-правових механізмів охорони довкілля та протидії кримінальним правопорушенням у сфері управління відходами.

Актуальність удосконалення кримінально-правового регулювання відповідальності за кримінальні правопорушення проти довкілля та у сфері управління відходами зумовлена необхідністю забезпечення належного рівня екологічної безпеки, запобігання найбільш суспільно небезпечним порушенням екологічного законодавства, захисту життя і здоров'я людини, а також збереження навколишнього природного середовища. Саме тому вдосконалення механізму кримінально-правової охорони довкілля та відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері управління відходами є своєчасним і суспільно необхідним кроком.

Метою законопроекту є реалізація положень Закону України «Про управління відходами» (далі – Закон № 2320-IX) та посилення кримінальної відповідальності за порушення вимог, встановлених законодавством щодо охорони навколишнього природного середовища та управління відходами.

У пояснювальній записці до законопроекту наголошено на необхідності створення правового механізму притягнення до кримінальної відповідальності

відповідно до європейських стандартів екологічної безпеки, передбачених положеннями Директиви Європейського Парламенту та Ради 2008/98/ЄС від 19 листопада 2008 року про відходи та скасування деяких директив (далі – Директива 2008/98), Директиви Європейського Парламенту та Ради 1999/31/ЄС від 26 квітня 1999 року про захоронення відходів, Директиви Європейського Парламенту та Ради 2010/75/ЄС від 24 листопада 2010 року про промислові викиди (інтегрований підхід до запобігання забрудненню та його контролю) (далі – Директива 2010/75) та Директиви Європейського Парламенту та Ради 2024/1203 від 11 квітня 2024 року про кримінально-правову охорону довкілля, яка замінює Директиви 2008/99/ЄС та 2009/123/ЄС (далі – Директива 2024/1203).

Основна частина

Законопроект пропонується внести зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК України), спрямовані на удосконалення кримінально-правового механізму охорони довкілля та забезпечення додержання вимог законодавства у сфері управління відходами. Передбачено розширення підстав застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, уточнення об'єктивної сторони окремих кримінальних правопорушень, запровадження кваліфікуючих ознак, а також перегляд санкцій за низку кримінальних правопорушень.

Аналіз положень законопроекту дає підстави звернути увагу на окремі проблемні аспекти.

Насамперед потребує уваги питання пропорційності запропонованого посилення кримінальної відповідальності. Законопроект передбачається істотне підвищення санкцій за більшість кримінальних правопорушень проти довкілля. Так, відповідно до статті 268 КК України (у редакції законопроекту) за незаконне ввезення на територію України відходів чи їх транзит через територію України пропонується збільшити максимальний розмір штрафу зі ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Аналогічний підхід застосовано й до інших кримінальних правопорушень, санкції за які передбачають суттєве збільшення розмірів штрафів, а також розширення застосування та збільшення строків позбавлення волі. Водночас пояснювальна записка не містить аналізу статистики вчинення відповідних кримінальних правопорушень, відомостей про практику застосування чинних санкцій чи даних, які б свідчили про їх недостатню ефективність. За таких умов складно оцінити, наскільки запропоноване посилення кримінальної відповідальності відповідає принципу пропорційності кримінально-правового впливу.

Відповідно до підходів права Європейського Союзу у сфері охорони довкілля та управління відходами, закріплених, зокрема, у Директивах 2008/98, 2010/75 та 2024/1203, держави-члени повинні забезпечувати встановлення ефективних, пропорційних і стримувальних кримінально-правових санкцій за екологічні правопорушення. Водночас запропоноване законопроект істотне посилення кримінальної відповідальності за низку кримінальних правопорушень не супроводжується належним обґрунтуванням необхідності таких змін, що ускладнює оцінку відповідності запропонованих санкцій принципу

пропорційності, який лежить в основі європейських підходів до кримінально-правової охорони довкілля.

Окремої уваги потребує зміна конструкції санкцій окремих кримінальних правопорушень, що розширює межі судового розсуду при призначенні покарання. Зокрема, у частині першій статті 239 КК України до штрафу як основного виду покарання пропонується додати альтернативне основне покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років. Водночас позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, яке у чинній редакції є альтернативним основним покаранням, пропонується передбачити як факультативне додаткове покарання. У пояснювальній записці відсутній аналіз можливого впливу таких змін на забезпечення однаковості судової практики, що може призвести до суттєвих відмінностей у призначенні покарання за подібних фактичних обставин.

Потребує додаткового обґрунтування запропонована зміна конструкції складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 237 КК України. Чинна редакція цієї статті встановлює кримінальну відповідальність лише за умови, що ухилення від проведення або неналежне проведення заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки, тобто містить матеріальний склад кримінального правопорушення. Натомість законопроект пропонує встановити кримінальну відповідальність за сам факт ухилення від проведення або неналежного проведення зазначених заходів незалежно від настання суспільно небезпечних наслідків, тоді як їх заподіяння пропонується розглядати як особливо кваліфікуючу ознаку. Таким чином, законопроект істотно розширює межі кримінальної відповідальності за відповідне діяння. Разом із тим, у пояснювальній записці не наведено належного обґрунтування необхідності таких змін.

Окремої уваги потребує запропоноване доповнення КК України новою статтею 268-1 «Порушення встановленого порядку управління відходами». Диспозиція цієї статті передбачає відповідальність за провадження господарської діяльності з управління небезпечними відходами без ліцензії або порушення встановленого порядку управління відходами, якщо такі дії створили загрозу загибелі людей або забруднення довкілля, спричинили загибель людини чи масове захворювання людей або надзвичайну екологічну ситуацію чи інші тяжкі наслідки.

Водночас запропонована стаття значною мірою дублює чинні склади кримінальних правопорушень проти довкілля, що передбачені статтями 239 «Забруднення або псування земель», 241 «Забруднення атмосферного повітря», а також 243 «Забруднення моря» КК України, які встановлюють кримінальну відповідальність за порушення спеціальних правил поведінки з відходами, якщо вони створили небезпеку для життя, здоров'я людей або довкілля чи спричинили тяжкі наслідки. Окрім того, стаття 268 «Незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини» КК України передбачає відповідальність за ввезення на територію України чи транзит через її територію відходів або вторинної сировини без належного дозволу, а також

речовин або матеріалів, що належать до категорії небезпечних відходів, які забороняються до ввезення.

Відповідно до пункту 38 частини першої статті 1 Закону № 2320-ІХ управління відходами визначено як комплекс заходів із збирання, перевезення, оброблення (відновлення, у тому числі сортування, та видалення) відходів, включаючи нагляд за такими операціями та подальший догляд за об'єктами видалення відходів, а також дії, що здійснюються дилером або брокером.

За таких умов запровадження нової статті потребує додаткового обґрунтування щодо її співвідношення із зазначеними нормами, оскільки відсутність чіткого розмежування сфер їх застосування може призвести до конкуренції кримінально-правових норм та ускладнити кваліфікацію відповідних кримінальних правопорушень.

Положення щодо набрання чинності не враховують приписів Конституційного Суду України, викладених у Рішенні від 15 квітня 2020 року № 2-р(П)/2020, де зазначено, що відповідно до принципу верховенства права необхідно передбачати розумний часовий проміжок між офіційним оприлюдненням закону й набранням ним чинності.

Висновки

Коригування законопроекту видається доцільним в частині забезпечення пропорційності кримінально-правового впливу, належного обґрунтування запропонованого розширення меж криміналізації окремих діянь, додаткової оцінки впливу запропонованих змін на однаковість судової практики, а також забезпечення системності кримінального законодавства шляхом недопущення дублювання чинних складів кримінальних правопорушень і виникнення конкуренції кримінально-правових норм.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*